

Jesenski gozdni šopek »Čudesa narave«

*Te jesenske barve
čudovito zbrane,
od sonca obsijane,
kot z zlatom so pretkane.*

Ančka Šumenjak

Tako kot je kmečka ženica pesnica, doma s Hlavčih njič pri Gorenji vasi izrazila v svojih stihih občutenje jesenskih barv, tudi mi z navdušenjem opazujemo njeno barvitost.

Skoraj vsako drevo ali grm predstavlja v tem času pravo, svojstveno »čudo narave«. Bolj ko se bližamo jeseni, vse manj je zelenja. Namesto tega pa se pojavljajo rumeni, oranžni, rjavi, rdeči odtenki.

Pod vplivom hladnih noči se namreč zelena klorofilna zrnca v listih dreves razgrajujejo in do izraza prihajajo nove barve. To je še prav posebno zaznavno v našem gozdu.

Naj na samem začetku omenim nekaj značilnih lastnosti gozda. Gozd je z drevjem strnjeno porasla površina. Uspeva povsod, kjer mu to dopuščajo ekološke razmere: zadostna temperatura in množina padavin, odsotnost daljših sušnih obdobji in zadostna stabilnost prsti.

Na svetu gozd pokriva okoli 30% kopnega, v Evropi 32%, v naši nekdanji občini – Škofji Loki – 63%. Po sestavu drevesnih vrst je gozd listnat, iglast in mešan. Od vsega kopnega rastlinja proizvajajo največ kisika (do 65 ton na hektar) in veže največ ogljikovega dioksida, prečiščuje zrak, zmanjšuje radioaktivnost ozračja, oddajajo hlapne eteričnih olj, ki delujejo razkužljivo, zbira in prečiščuje vodo, ki jo nato enakomerno odvaja.

Piet Godalfo, vrtnar, doma v vzhodni Nizozemski, je ob obisku v Sloveniji izjavil: *«Vaši travniki in gozdovi so zelo zanimivi. Hoja po njib je bila zame najlepše potovanje.»*

Pojdimo še mi v lepem sončnem jesenskem dnevu v gozd, ga opazujemo in doživljamo z vsemi svojimi čutili. Približajmo se posameznim drevesom – molčečim sopotnikom, ki skupaj z nami potujejo skozi prostor in čas. Ob povratku domov pa odnesimo lep spomin na to doživetje gozda – jesenski gozdni šopek. Poglejmo posamezne vejice dreves z barvitimi listi – šopka – in spoznavajmo njihovo poreklo, njihovo osnovno rastišče, zgradbo in način življenja.

Navadna bukev – *Fagus sylvatica*

To je gotovo drevo, ki je najbolj primerno za nesproščene in nesamozavestne ljudi današnjega časa. Prijateljstvo z njo dokaj hitro pomaga pri odpravljanju bojazni pred nevarnostmi v življenju.

Zraste okoli 40 m visoko. Ima veliko krošnjo, gladko deblo sivkaste barve. Veje se postopoma razvejujejo v pravilnem prijetnem ritmu. Listi so čez leto bleščeče

zeleni, v jeseni pa lepo rumenijo. Cvetovi se pojavijo v trenutku, ko vzbrste mladi belosvilnati in mehko puhasti listi.

Moški cvetovi se pojavijo v obliki oblastih glavic na drobnih pecljih in imajo štiri do osem prašnikov. Na istih vejah, vendar bolj na koncu, pa se razvijejo ženski cvetovi. Ti so v glavnem razporejeni dvakrat po dva v štirikrasti skledici. Sama skledica se razvije v olesnel črnoljakavi ovoj (bukvica). V njem pa sta en ali dva plodova – bukov žir, ki dozorevata v septembru in oktobru. Rastlina se razmnožuje s semenom. Je enodomna in enospolna rastlina.

Bukev uspeva večinoma na apnencu, lahko pa raste tudi na ilovnati ali peščeni podlagi. Razširjena je v osrednji, zahodni in južni Evropi. Pri nas je bukev najpogostejše drevo in sestavlja raznovrstne gozdne združbe.

Pravi kostanj – *Castanea sativa*

Pradomovina pravega kostanja je Mala Azija. Danes je razširjen v večjem delu Evrope, na Krimu, Kavkazu in v severni Afriki. Tudi v naših gozdovih se dosti pojavlja. Raste v krajih z vlažnim podnebjem, v zakisani zemlji in kjer ni zgodnjega jesenskega mraza. Ne mara pa apnenih tal.

Je do 30 m visoko listnato drevo. Plodove ima v ježicah. Ko so ti zreli se ježice razpočijo in padejo na tla. Od bukve in hrasta se loči po dolgih listih, ki so bolj ali manj bodičasto nazobčani, in po dolgih klasnatih sovetjih s številnimi moškimi cvetovi zgoraj in ženskimi cvetovi v šopkih drobnih cvetov. Ti so nameščeni na sovetju spodaj.

Cvete v juniju. Medtem ko bukov cvetni prah prenaša veter, oprahujejo kostanjeve cvetove hrošči, čebele in muhe. Moški cvetovi oddajajo poseben vonj (po trimetilaminu), ki privablja žuželke.

Je enodomna rastlina. V jeseni listi prehajajo iz zelene v lepe rume-ne barve. Večice teh dreves so zelo dobrodošle za šopek.

Navadni gaber – *Caprinus betulus*

Je listnato drevo, visoko do 25 m. Deblo je obdano z gladkim belkasto sivim lubjem. Listne ploskve mladih listov so nagubane in po robu dvojno napiljene. Ženske mačice so valjaste in so krajše od moških. Plod je enosemnski orešek, ki ga po eni strani pokriva tridelni krovni list.

Razširjen je v nižinskih predelih, v listnatih in mešanih gozdovih. Cvete v juniju.

Navadna breza – *Betula verrucosa*

Baron Pierre Francois Perey, vojaški kirurg in glavni inšpektor zdravstvene službe Napoleonove vojske je o brezi zapisal: *«Po tsej severni Evropi do ruskih meja je brezova voda za reveže in bogatine, za gospodo in za kmete. Daje jim upanje in vero v ozdravljenje.»*

Za Rusijo simbolizira breza pomlad. Ljudstvo iz Sibirije pa jo ima za os sveta in je nepogrešljiva pri nekaterih starodavnih obredih.

Je listnato, do 30 m visoko drevo. Ima belo-srebrno luskasto lubje. Deblo je ravno z visečimi bradavičastimi vejami. Listi so goli in v začetku malo lepljivi. Moški cvetovi sede v štiri do šest cm dolgih mačicah. Ti se oblikujejo že v jeseni. Tudi ženski cvetovi so

v mačicah, ki so pokončne in se pojavljajo spomladi.

Je enodomna rastlina. Vzdrži zelo nizke temperature. Cveti v aprilu in maju, vzporedno z olistanjem. Razmnožuje se s semenom.

Raste na slabih rahlih tleh in v svetlih gozdovih. Tudi pri njej se zeleni listi v jeseni obarvajo v zlatorumene cekinčke.

Ostrolistni javor – *Acer platanoides*

Je do 30 m visoko listnato drevo z gosto jajčasto krošnjo in ravnim okroglim deblom. Lubje je do 1 cm debelo s številnimi drobnimi in plitvimi ter vzdolžno mrežastimi brazdami.

Koreninski sistem je sestavljen pretežno iz dobro razvitih stranskih korenin. Te ne prodirajo globoko v zemljo in zato zavzamejo veliko površino. Popki so bleščeči, rjavordeči. Luske so po robu dlakave. Listi so na dolgih tankih pecljih. Nasprotno razporejeni listi so narezani v 5–7 krp z ostrimi zobci.

Po zgornji strani so listi temnozeleni, na spodnji pa skoraj sivi. V jeseni pa temnozeleno barvo listov prehaja v rumeno.

Ko se listi razvijejo, se pojavijo viseča grózdasta socvetja. Ta tvorijo ženski, moški in dvospolni cvetovi. Po barvi so zelenkasto rumeni. Plod razpade v dva krilata plodiča pod topim kotom 180 stopinj. Seme je ploščato. Cveti v aprilu in maju. Razmnožuje se v glavnem s semenom. Raste v listnatih gozdovih ob vodah in po logih.

Graden – *Quercus petraea*

Je listnato drevo do 35 m visoko in s premerom debla do enega metra. Lubje je na starejših rastlinah do dva cm debelo in plitvo razpokano. V zemlji ima osrednjo korenino. Ima vitko deblo, ki se razveji šele v zgornji tretjini. Listi so na dolgih pecljih. Listna ploskev je tanka, trdna, do 12 cm dolga in 7 cm široka. Jesenski listi porjavijo in največkrat ostanejo na rastlini do pomladi. Moški cvetovi so na goli ali redko dlakavi osi, dolgi do 6 cm. Ženski cvetovi so sedeči, posamični ali po dva do pet skupaj. Želodi so v globokih nepecljatih skledicah in jih je običajno po več skupaj.

Je enodomna rastlina. Cveti v aprilu in maju. Razmnožuje se s semenom. Plod zori v septembru in oktobru. Raste predvsem v nižjih predelih, tja do 600 m višine, in to skupaj s kostanjem, belim gabrom, rdečim borom ali tudi bukvijo.

Za popestritev šopka mu dodajmo še nekaj vejic macesna. Ta sicer spada v drevesno skupino iglavcev, vendar pa se od njih loči v jeseni prav po zlatorumenih iglicah.

Evropski macesen – *Larix decidua*

Pisatelj Janez Kajzer je v knjigi Macesen napisal: „*Potegnjeni pastirček – Ivan Grobar – je sedel sredi naduse strme senožeti, ki so jo pred ne tako davnim iztrgali iz gozda. Z njegovega sedišča je bil nenavaden razgled – eno samo gozdno prostranstvo. Oko se mu je ustavilo ob brstičih dreves macesnov, ki so bili odeti s svetlim rumenkastim igličevjem. Ti so se mu zdeli kot rumene lepoticice.*“

Macesen je večinoma rastlina gorskih območij – Alp. Lahko uspeva pa tudi v nižini. Deblo je ravno z jajčasto, piramidasto krošnjo in z vodoravnimi ali pobešenimi vejami. Drevesa so pozimi gola, ker iglice žive eno samo sezono in jeseni odpadejo. V vročih poletnih dneh se zjutraj nabira ob iglicah nenavadna bela snov. Izloček ima sladek okus in vsebuje sladkor melezioza (imenujejo ga brianconska mana).

Skorja debla je zelo debela (2–4 cm) in globoko razbrazdana. Iglice so na mladih poganjkih

razvrščene spiralno ter se pojavljajo po 15 in več v šopih. So tanke, mehke, ošiljene in svetlozelene barve. V jeseni se prebarvajo v zlato rumeno in počasi odpadejo.

Moški cvetovi so rumenkasti, medtem ko so ženski temnordeči. Cveti v aprilu in maju, vzporedno z olistanjem. Iz ženskih cvetov se razvijejo storži z dolžino 20–40 mm. So sivorjave barve. Ti dozorevajo pozno jeseni, vendar ostanejo na vejah še nekaj let.

Macesen je enodomna rastlina, hitro raste in prenaša nizke temperature, burjo in sneg. Razmnožuje se s semenom.

Še in še bi lahko v jeseni srečevali v gozdovih drevesa, katerih veje so obdane z listi raznobarnih odtenkov. Ob tem naj poudarim, da sem predstavil vsaj nekaj pomembnejših vrst dreves, ki pomenijo v tem obdobju v naših gozdovih prava čudesa narave.